

НОВА БІБЛІОТЕЧКА Ч. 1.

ШЛЯХОМ ВОЛІ

УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ
КИЇВ-ЛЯЙПЦІГ

1918

18

==== НОВА БІБЛІОТЕЧКА Ч. 1. ===

ШЛЯХОМ ВОЛІ.

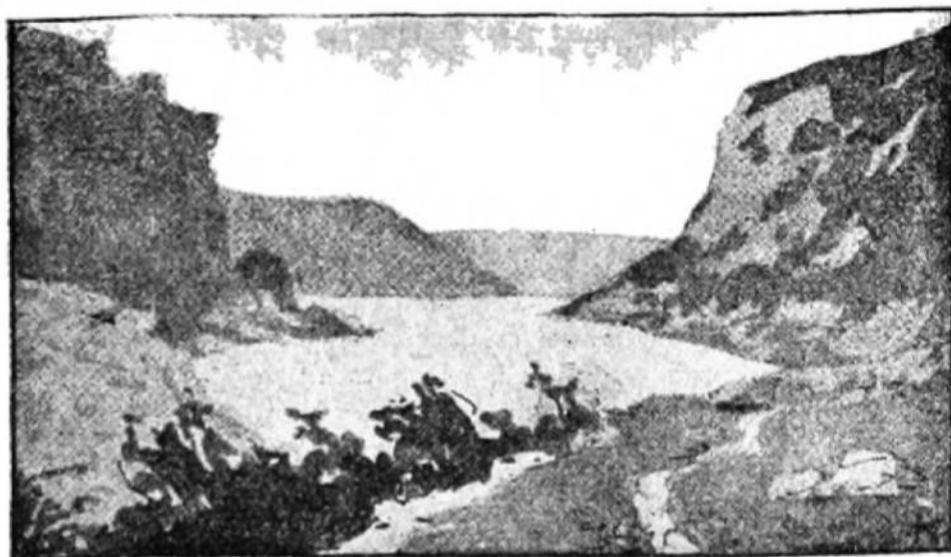

„УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ“
КИЇВ-ЛЯЙПЦІГ.
1918.

Друкарня Шарфого.

„Блюдіте ся, да не поробощені будете!“

П. Куліш „ЧОРНА РАДА.“ глава 1.

Св. Андрій на київських горах.

Благословенна давно
цвисти іце мусиши Україно!
Твоїм Дніпром несло судно
святу апостольську дружину.

І київських високих гір
діткнули ся святій стопи.
І понесли ся з них в простір
слова апостола Синопи:

„Благословлю вас, гори, днесь!
Колись над вами город стане,
що, дивуючи світ увесь,
Господнім воїном воспряне. *)

„І вас, степи, благословлю!
Колись прославитесь ви людом,
що трудом вчинить з вас ріло
і запанує власним трудом.

„І задрих на чуже добро
він прожене, бо буде в силі“.

*) прокинеть ся; повстане.

„Амінь!“ — загомонів Дніпро
й поніс до моря срібні філі.

І всів святий Андрей в судно,
що понесло його й дружину.
Благословенна давно
цвісти ще мусиши Україно!

Василь Іцура.

Заповіт Ярослава Мудрого.

Уміраючи князь Ярослав
Заповіт своїм дітям покинув,
Щоб Україна, край наш святий
У руках у синів не загинув.
В заповіті тому написав Ярослав
Коротеньке та мудре слово:
— „Ви любіте ся, діти мої,
Та шануйте оден ви одного:
Та щоб згода між вами була,
Бо вас неніка одна породила,
І тоді вас ніщо не злама
Й не здола вас вороjkая сила.
Коли ж буде незгода у вас
То загинете ви, мої діти,
Та загубите й край дорогий —
Буде лихо тяжке він терпіти.“

M. Кононенко.

Із „Слова о полку Ігоревім“.

Гей, стогнати землі руській
при спомині первих годин,
при спомині князів первих!

А ніхтож бо їй не був годен
Владимира пригвоздити
до гір київських... І нині —
вже ті стяги в Руриковій,
ті в Давидовій дружині!

Та ворожко вже тим стягам
довгі крила повівають,
хоч оспівують під ними
славні бої на Дунаю.

Переклав Василь Щурат.

Глянув Ігор на сонце, на ясне,
Бачить — сонце затъмлило ся, гасне.

Глянув Ігор на свою дружину —
Лицарі хилять голов в долину.

Каже Ігор до них: „Браття, годі!
Лучше згинемо всі у поході,

Лучше зложимо голову в полі,
Ніж будемо каратись в неволі.

Відіпнемож ми коні з припону
Й помчимо ся до синього Дону,
Щоб шоломом води там зачертити,
Або копе зломити, й умерти!“

На другу дніну крівава зоря
Ранок звіщає.
Чорній хмари сунуть знад моря,
В хмарах блискавка палас.
Чорній хмари хочуть прикрити.
Чотири сонця...
Будуть ту громи бити і бити,
Будуть ту стріли, як злива літи
Від Дону й Донця.
Тут то спісі поломлять ся,
Шаблонки тут пощерблять ся,
Об шеломи вдаряючи,
Половців скрізь шукаючи,
Над Каялою, над Доном рікою...
Працай земле, ти вже за горою!
Се вітрій, Стрибогові онуки, женуть
Знад моря, і на Ігоря вої
Метають каленій стріли.
Земля дуднить, ріки мутно текуть,
Над полями кіпоти сіли.
Стяги мають, а Половці ідуть
Знад моря і звідтам, де Дон,
І зі всіх сторон
Наші полонки кругом окружують
Непереглядними товшами.
Криком бісові сини
Перегородили степи,
А Русичі щитами.

Переклав Богдан Лепкий.

Сперед світа до вечора,
А з вечора до досвіта
Летять стріли каленії,
Брязкати шаблі о шеломи,
Тріщать спіси гартовані
В степу, в незнаному полі,
Серед землі половецької.

Земля чорна конитам
Поорана поритая;
Кістями земля засіяна,
А кровлю посипая.

І журба-туга на тім полі
Зійшла для руської землі.

Що гомонить онтам, зичить
У досвіта? То повертає
Той Ігор військо на пригоду
Тому Буй-Туре Всеволоду.

І більше день
І другий більше,
Та коло півдня на третій
Поникли Ігореві стязі.

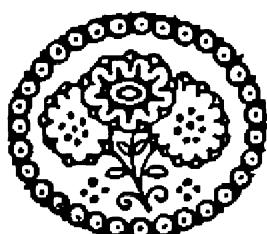
Оттак на березі Каяли
Брати різнились, бо не стало
Крови-вина! Допикували
Хоробрі Русичі той пир —
Сватів упойли
Й самі простягли ся
За землю руськую. Хилилась
І склалась плачучий трава,
Високі гнулися дерева,
До долу гнули ся, журились.

Переклав Тарас Шевченко.

В небі сонце сяє —
Ігор в рідному краю!
В ють ся співи дівочі
Ген'я від моря, з Дунаю.
В ють ся співи у Київ.
Боричевом на прощі
Їде Ігор вклопитись
Пресвятій Пирогоцій.
Всюди радість, веселість. —
Нумож, браття! Згадаймо
Давних князів, ѹ молодшим
Належну честь віддаймо.
Слава, честь Ігореви!
Честь для його ѹ для сина!
Хай живе Всеволод нам,
І князі і дружина!
Хай щасливо воюють,
І хай полки поганські
Покорять і поборють
За народ християнський!
Гей до віку від нині
Князям нашим честь, слава!
Честь синам Святослава
І хоробрій дружині!

Амінь.

Переклав Богдан Лепкий.

Євшанц-зілля.

Жив у Києві в неволі,
Ханський син, малий хлопчина —
Половецького-б то хана
Найулюблена дитина.

Мономах князь Володимир
Взяв його під-час походу
З ясирем в полон і потім
При собі лишив за вроду.

Оточив його почботом
І розкошами догідно —
І жилбсь тому хлоняти
І безпечно і вигідно.

Час минав. І став помалу
Рідний степ він забувати,
Край чужий, чужі звичаї
Як за рідні уважати.

Та нє так жилб ся хану
Без коханої дитини:
Тяжко віку доживати
Під вагбою самотини!...

Зажурив ся, засмутив ся,
В день нє єсть, а серед ночи
Плаче бідний та зітхає,
Сну не знають його очи.

Ні від кого він не має
Ні утіхи, ні поради —
Світ увесь йому здається
Без краси і без принади.

Кличе він співця до себе
І таку держить промову,
Що, мов кровю з його серця,
Слово точить ся по слову:

„Слухай, старче! Ти буяєш
Ясним соколом у хмарах,
Сірим вовком в полі скачеш,
Розумієш ся на чарах.

„Божий дар ти маєш з неба
Людям долю віщувати,
Словом, піснею свою
Всіх до себе привертати.

„Ти піди у землю руську,
Ворогів наших країну;
Відшукай там мою сина,
Мою любую дитину.

„Розкажи, як побиваєшсь
Я за ним і дні і ночі,
Як давно вже виглядають
Його звідтіль мої очі.

„Заспівай ти йому пісню
Нашу рідину, половецьку,
Про життя привільне наше,
Нашу вдачу молодецьку...

„А як все те не поможет, —
Дай йому євшана-зілля,
Щоб, понюхавши, згадав він
Степу рідного привілля!“

І пішов співець в дорогу,
Йде він три дні і три ночі...
На четвертий день приходить
В місто Київ опівночи.

Крадькома пройшов, мов злодій,
Він до сина свого пана
І почав казати зтиха
Мову зрадженого хана.

Улєщає, намовляє...
Та слова його хтощину
Не вражають, бо забув вже
Він і батька і родину.

І співець по струнах вдарив!
Наче вітер у негоду
Загулá невинна пісня,
Пісня вольного народу —

Про славетній подїй,
Ті подїї половецькі,
Про лицарській походи,
Ті походи молодецькі...

Мов скажена хуртошина,
Мов страшні Перуна громи —
Так ревлій-стогнали струни
І той спів співця — сіроми!

Але ось вже затихає
Бренькіт дужий, акордовий
І замісто його чути
Спів народній, колисковий.

То співець співає тихо
Пісню тую, що співала

Мати синови своіому,
Як маленьким колисала.

Наче лагідна молитва,
Журно пісня та лунає...
Ось єї акорд останній
В пітьмі ночі потопає.

Але спів сей ніжний, любий,
Ані перший — сильний, дужий,
Не вразив юнацьке серце —
Він сидить німий, байдужий.

І схилила ся стареча
Голова співця на груди:
Там, де пустка замість серця,
Поратунку вже не буде!...

Але ні! Що є надія
Тут, на грудях, в сповитічку!...
І трептючими руками
Розриває він сорочку

І з грудий своїх знімає
Він євшан, чарівне зілля
І понюхать юнакови
Подає отте бадилля.

Що це враз з юнаком сталося?
Лице облідло у небоги,
Затремтів, очима бліснув
І зірвавсь на рівні ноги.

Рідний стєп, широкий, вольний,
Пишнобарвний і квітчастий
Раптом став перед очима —
З ним і батенько нещасний!

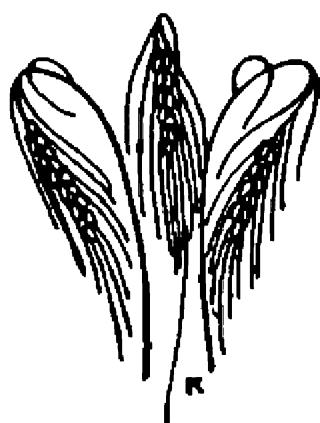
Воля, воленька кохана!...
Рідні шатра, рідні люди...
Всё тё разом промайнуло,
Стисло горло, сперло груди.

„Краще в ріднім краю милім
Полягти кістями, сконати,
Ніж в землі чужій, ворожій
В славі й шані пробувати!“

Так він скрикнув. І в дорогу
В нічку темну та погожу
Подалісь вони обос,
Обминаючи сторбжу.

Байраками та ярами
Неутомно проходжали —
В рідний степ, у край веселий
Простували, поспішали...

Микола Вороний.

На старі теми.

I.

Не лъпо ли ны бяшеть, братія?...

Чи не добре-б нам, брати, зачати
Скорбнє слово у скорботну пору,
Як мужам до мужеського збору,
Нє як дітям у дзвінки бряжчати?

Вирядім ми слово до походу
Нє в степи куманські безконечні,
А в таємні глибини сердечні,
Дє кують будущину народу.

Потопчімо там полкій погані,
Що летять на душу, як трівога,
Смагу сиплють з огняного рога
І кинжал ще обертають в рані.

Вирвім з коренем ту коромолу,
Що з малого гріх великий робить,
Що нечайно брата братом гнобить,
Щоб засісти з ворогом до столу.

Чи ще мало в путах ми стогнали?
Мало ще самі себе ми жерли?
Чи ще мало нас у ліках гнали?
Чи ще мало одицем ми мерли?

II.

Се оу Римъ кричать подъ са-
блами половецкими.

Крик серед півночи в якісь глухім околі.
Чи вмер хто й свояки ридають по вмерлому?
Чи хто поранений конас в чистім полі?
Чи плачуть сироти ограблені і голі,
Без батька-матери, без хліба і без дому?

Некідомий співак походу степового...
Замісто струн напяв він тётиви спижеві,
Давно забуту рать з сну будить вікового
І до походу знай накликує нового
„За землю руськую, за рани Ігореві“.

Давно забута рать в забутій спить могилі,
І Ігор спить і з ним все ~~цлемя~~ соколине;
Лиш крик поета ще лунає в давній силі,
Байдужість сірая куняє на могилі,
А кров із руських ран все рине, рине, рине.

III.

Жены роуськія всілакаша ся.

Це не лиши ся ви в нашій бувальщині,
Це, в які дні, в які ночі —
Чи в половеччині, чи то в князівській удальщині,
Чи то в козаччині, лячині, ханщині, панщині,
Руській слізни жіночі!

Скілько сердець розривалось ридаючи,
Скілько звялили страждання!

А як же мало таких, що міцніли складаючи
Слово до слова, в безсмертних піснях виливаючи
Тисячолітні ридання!

Слухаю, сестри, тих ваших пісень сумовитих,
Слухаю й скорбно міркую:
Скілько сердець тих розбитих, могил тих розритих,
Жалошів скілько неситих, сліз вийшло пролитих
На одну пісню такую?

IV.

А любо испити шеломомъ Дону.

І досі нам снить ся,
І досі манить ся
Блакитного того Дону
Шоломом напить ся.

Від роду до роду
Сю далеку воду
Ми співали-споминали,
Як мрію-свободу.

Як би то над Доном
Стали ми рядами,
Залізними панцирями
Сперли ся з ордами!

Були би ми „Полю“
Шляхи заступили,
Золотими шоломами
З Дону воду пили.

Була б нас нө рвала
Степовая птаха,

Як би на Дону стояли
Чати Мономаха.

Ліниво, ліниво,
Як Донові хвилі
Плили віки за віками,
Наш гаразд розмили.

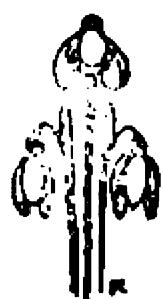
Довелось такі нам
Над тим Доном stati,
Робітницькими валками
Байдаки таскати.

Довелось таки нам
До його застукать:
Під землею для чужого
Камінь-вугіль цокать.

Довелось таки нам
В нім шукати броду:
Не шоломом, пригорщами
Пити з нього воду.

Довелось таки нам
З Дону дань приймити:
Бурлацькій шмати прати,
Босі ноги мити.

I. Франко.

На ріці вавилонській....

На рѣкахъ вавилонскихъ, тамо
съдохомъ и плакахомъ.

На ріці вавилонській — і я там сидів,
На розбитий орган у розпуці глядів.

І ругав ся мені Вавилонців собор:
„Заспівай нам щобудь! Про Сіон! Про Табор!“

„Про Сіон? Про Табор? Ім вже чести нема.
На Таборі — пустель! На Сіоні тюрма!

„Лиш одну хиба пісню я вмію стару:
Я рабом уродивсь та рабом і умру.

„Я на світ народив ся під свист батогів,
Із невольника батька, в землі ворогів.

„Я хилить ся привик від дитинячих літ,
І всьміхати ся до тих, що катують мій рід.

„Мій учитель був пес, що на лапки стає
І що лиже ту руку, яка його бе.

„І хоч зріс я мов кедр, що вінчає Ліван,
То душа в мні похила, повзка мов бурян.

„І хоч часом мов грім громче слово мос,
То се блішаний грім, що нікого не вбє.

„І хоч душу манить часом волі приваб,
Але кров моя — раб! Але мозок мій — раб.

„Хоч я шут не ношу на руках, на ногах,
Але в нервах ношу все невольницький страх.

„Хоч я вольним зовусь, а як раб спину гну,
І свободно в лінці нікому не зирну.

„Перед блазнем усяким корю ся, брешу.
Вольне слово в душі наче свічку гашу.

„Хоч тружусь день і ніч, не доїм, не досплю,
А все чую, немов я на панськім роблю.

„І хоч труд свій люблю, а все сіпа гачок:
Ти прикутий до нього, мов раб до тачок.

„Хоч добра доробивсь, та воно лиш тяжить,
Мов чуже для когось мушу я сторожить.

„З ким в життю не зійдусь, все підляжу йому;
Так чи сяк вибирать — все найтяжше візьму.

„І хоч часом в душі шідіється ся бунт, —
Щоб із пут отрястишь, стати твердо на ґрунт,—

„Ах, то й се не той гнів, що шаблюку стиска,
Се лиш злоба низька і сердитість рабська.

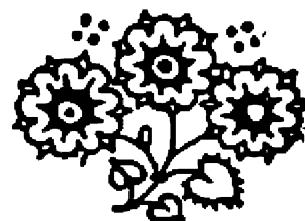
„Вавилонські жінки, відвернувшись ідіть.
І на мене здивовано так не глядіть!

„Щоб не впало прокляття мое на ваш ілід,
Не прийшлося би раба привести вам на сьвіт.

„Вавилонські дівчата, мирайте мене,
Хай мій вид співчутtem серце вам не торкне!

„Щоби вам не судилася найтяжша судьба,
Найстрашніша клятба — полюбити раба!“

I. Франко.

Блажен муж...

Блаженъ мужъ, иже не идетъ
на совѣтъ нечестивыхъ.

Блаженний муж, що йде на суд неправих
І там за правду голос свій підносить,
Що безтурботно в соньмищах лукавих
Зацілії сумліня їх термосить.

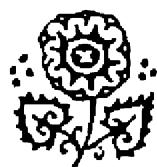
Блаженний муж, що в хвилях занепа́ду,
Коли заглухнє й найчуткійша совість,
Хоч диким криком збуджує громаду
І правду й ширість відкрива, як новість.

Блаженний муж, що серед гвалту й гуку
Стойть як дуб посеред бур і грому,
На згоду з підлістю не простягає руку,
Волить зломати ся, ніж поклонитися злому.

Блаженний муж, кого за т eos лають,
Кленуть і гонять і побють каміннем;
Вони-ж самі його тріумф підготовляють,
Самі своїм осудяте ся сумліннem.

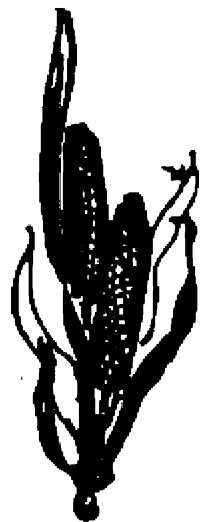
Блаженні всі, котрі не знали годі,
Коли о правду й справедливість ходить:
Хоч память їх загине у народі,
То кров їх кров людства ублагородить.

Іван Франко.

Місяць, яснесьонъкий
Промінь тихесенъкий
Кинув до нас.
Спи-ж ти, малесенъкий,
Пізний бо час.
Любо ти спатимеш,
Поки не знатимеш,
Що то печаль;
Хутко прийматимеш
Лихо та жаль.
Тяжка годинонько!
Гірка хвилинонько!
Лихо не спить...
Нелє, дітинонько!
Жити — слози лить.
Сором хизити ся,
Долі корити ся!
Час твій прийде
З долею бити ся, —
Сон пропаде...
Місяць яснесьонъкий
Промінь тихесенъкий
Кинув до нас...
Спи-ж ти, малесенъкий,
Поки с час!

.Геся Українка.

Ой поля!

Ой поля ви, поля!
Мати — рідна земля!
Скільки крові і сліз
По вас вітер розніс!
Він розносив кругом
І Дніпром, і Дністром,
В Чорне море котив,
Босфор кровю наплив.
Од Карпат за Кубань,
По-за Сейм за Єсмань,
По траві, по степах,
У горах, у ярах,
І на листі в лісах
Блищить наче роса
Наша рідна сльоза,
Наша тямка лиха.
І блищить, і горить,
Жалю серце гнітить;
Та сльоза горяче
Душу чулу пече.
Сивий цід наш Дніпро
Свої води давно
Усі морю віддав.
Собі сліз він набрав.
І у Дністру і в Прут
З гір нє води течуть;
То не повінь була,
Що поля залишá,

Не водою заливсь
Дніпровою наш низ —
То з народніх із сліз
Береги розійшлися...

O. Кониський.

Іван Нідкова,

I.

Було колись в Україні
Ревіхи гармати;
Було колись Запорожці
Вміли панувати!
Панували, добували
І славу і волю, —
Минуло ся, остали ся
Могили по пою:
Високі ті могили,
Де лягло спочити
Козацьке біле тіло
В китайку повите.
Високі ті могили
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять.
Свідок слави, дідівщани
З вітром розмовляє,

А внук косу несе в росу,
За ними співас.

Було колись добре жити
На тій Україні...
А згадаймо! Може серце
Хоч трошки спочине.

II.

Чорна хмара зза Лиману
Небо, сонце криє;
Синє море звірюкою
То стогне, то висе,
Дніпра гирло затопило. —
„А нуте, хлопята,
На байдаки! Море грає,
Ходім погуляти!“

Висипали Запорожці,
Лиман човни вкрили.
„Грай же, море!“ заспівали,
Запінились хвилі.
Кругом хвилі, як ті гори:
Ні землі, ні неба.
Серце мліє, а козакам
Того тільки й треба.
Пливуть собі та співають;
Рибалка літас,
А попереду отаман
Веде, куди знає.
Похожає вздовж байдака,
Гасне люлька в роті:
Поглядає сюди туди,
Де-то буть роботі?

Закрутівши чорні вуси,
За вухо чуприну,
Підняв шапку — човни стали.
„Нехай ворог гинє!
Не в Синопу, отамани,
Панове, молодці,
А у Царград, до султана
Поїдемо в гості!“
„Добре, батьку отамане!“
Кругом заревіло.
„Спасибі вам!“

Надів шапку.

Знову закипіло
Синє море; вздовж байдака,
Знову похожає
Пан отаман та на хвилю
Мовчки поглядає.

Тарас Шевченко.

Г А М А Л І Я.

(виїмок.)

„Ой німа, німа ні вітру, ні хвилі.
Із нашої України!
Чи там раду радять, як на Турка стати?
Не чусмо на чужині.

„Ой повій, повій, віtre, через море
Та з Великого Лугу,
Суши наші слози, заглуши кайдани,
Розвій нашу тугу!

„Ой заграй, заграй, синесеньке море,
Та під тими байдаками

Що пливуть козаки, тілько мріють шапки,
Та на сей бік за нами!

„Ой Боже наш, Боже, хоч і не за нами,
Неси Ти їх з України!
Почуємо славу, козацькую славу
Почуємо, тай загинем!“

Тарас Шевченко.

Молитва.

(Із „Гамалії“.)

„О милий Боже України,
Не дай пропасти на чужійні,
В неволі вольним козакам!
І сором тут і сором там —
Вставати з чужкої домовини,
На суд Твій праведний прийти,
В залізах руки принести,
І перед всіми у кайданах
Стать козакові...“

Тарас Шевченко.

ЧЕРНЕЦЬ.

(виїмок.)

Ой високо сонце сходить,
Низенько заходить;
В довгій рясі по келії
Старий чернець ходить.
Іде чернець у Вишгород
На Київ дивитись
Та посидіть на пригорі
Та хоч пожуритись.

Іде чернець Дзвонковую
У яр воду пiti
Та згадує, як то тяжко
Було в світі жити.
Іде чернець у келію
Між стіни німії
Та згадує літа свої,
Літа молодії;
Бере Письмо святе в руки,
Голосно читає.
А думкою старий чернець
Далеко літає...

І тихнуть Божі слова,
І в келії, неначе в Січи,
Братерство славне оживá.
А сивий гетьман, мов сова
Черцеви зазирає в вічи.
Музика... танці... і Бердичів...
Кайдани брязкають... Москва...
Бори, сніги і... Єнисей...
І покотились із очей
На рýсу сліози.

„Бий поклони
І плоть старечу усмиряй,
Святе писаніє читай!
Читай, читай та слухай дзвона,
А серцеві не потурай!
Воно тебе в Сибір водило,
Воно тебе ввесь вік дурило;
Приспіж його, і понехай
Свою Борзну і Хвастовицьну:
Загине все, ти сам загинеш,
І не згадають — щоб ти знову!“

І старий тяжко заридав,
Читать писаніє покинув,
Ходив по келії, ходив,
А потім сів і зажурив ся?
„Для чого-ж я на світ родив ся?
Свою Україну любив?“

До утрені завив з дзвіниці
Великий дзвін; чернець мій встав,
Надів клобук, взяв патерицю,
Перехрестив ся, чотки взяв,
І за Україну молить ся
Палій чернець пошкандибáв.

Тарас Шевченко

З „Невольника“.

І світ настав, а Ярині
Не спить ся, ридає.
Уже Степан із криниці
Коня напуває.
Й вона з відрами побігла
Ніби за водою
До криниці.
А тим часом
Запорожську зброю
Старий виніс із комори
Дивить ся, радіє,
Приміряє, ніби знову
Старий молодіє.
Тай заплакав. — „Зброе моя,
Зброе золотая!
Літа мої молодії,
Сило молодая!
Послужи, моя ти зброе,
Молодій ще силі,
Послужи йому так щиро,
Як мені служила!“

Вернули ся од криниці,
І Степан сідлає
Коня, свого товариша,
Й жупан надіває.
А Ярина дас зброю,
На порозі стоя;
Степан її надіває,
Та плачуть обоє.
І шаблюка, мов гадюка,
Й ратище-дрючина

Й самопал семипяденний
Повис за плечима.
Аж зомліла, як узріла;
І старий зашкакав,
Як побачив на коневі
Такого юнáка.
Веде коня за поводи
Та плаче Ярина;
Старий батько іде рядом,
Научає сина:
Як у війську пробувати,
Старших шанувати,
Товариство поважати,
В таббр не ховатись.
„Нехай тебе Бог заступить!“ —
Як за селом стали,
Сказав батько — та всі троє
Разом заридали.
Степан гукнув, і курява
Шляхом підняла ся.
„Не бари ся, мій синочку,
Швидше повертай ся!“
Сказав старий. А Ярина,
Мов тая ялинка
При долині похилилась.
Мовчала Ярина,
Тілько сліози утирас.
На шлях поглядає:
Із куряви щось вигляне
І знов пропадає;
Ніби шапка через поле
Котить ся, чорніє,
Пропадає, мошечкою
Тілько-тілько мріє,

Тай пропало.
Довго-довго
Стояла Ярина
Та дивилась, чи не вирнє
Знову комашина
Із куряви.
Не вирнула,
Пропала. І знову
Заплакала Яриночка
Тай пішла до дому.

Тарас Шевченко.

Іван Вишепський

* * *

Знову ніч і знову ранок,
і поклони і молитва,
і в старій душі трівога,
сумніви і неспокій.

Аж нараз почув ся стукіт —
на горі хтось по закону
каменем о скали стукає,
старець стуком відповів.

І спускається по шнурі
кіц з поживою для нього,
а на дні коша біліс
запечатане письмо.

Затрясайсь у старця руки:
на письмі слова знайомі,
український то скоро писає
і знайомая печать.

„Старцю чесному Івану,
що в Афонській самотині
шлях важкий, тісний верстає,
шлях показаний Христом —

„Православні з України,
зібрані у місті Луцку
на братерськую пораду
шлють благання і привіт.

„Богу дякуєм святому,
що про нас не забував
і важкій нам спокуси
шле для нашого добра.

„Що важкі його удари
нас кують мов то залізо,
з жужелиці очищають
і гартують наче сталь.

„Поміркуй: тяжкі негоди
насаджують в душах злобу,
ненастаний наруги
замуровують уста.

„Батьку, батьку! Від ударів
гнуть ся напів чола й спини,
і отрутою стравиною
накинає нам душа!

„Покажи ся тут між нами,
як старий борець незломний!
Одень від твій нас похилих
наростус, покрінить.

„Слухай: рідна Україна,
стара мати-жадібниця
голосом плачливим кличе
своє любес дитя.

„Время идет на неё споте,
перехрестная дорога
перед нею — кто покаже,
яким путем ей ити?

„Не згордуй же сим благанием!
Поспішай спасати матір!
Може голос твій і ум твій
все поверне на добро“.

А на верхнім боці картки
принес був: „Ніеланці руські
ждуть на відповідь до завтра —
завтра будуть на скелі“.

* * *

По печері ходить старець,
хрест до груди притискає,
молитви тихенько шепче
і не думас про лист.

„Хрест — мое добро єдине,
хрест — одна моя надія,
хрест — одне мое страждання,
одинока вітчина.

„Все, що поза ним — омана
і чортячая покуса;
лиш оден тут післях правдивий
і спасений — післях хреста.

„Що сей лист і що сей голос?
До кого? До старця Івана?
Старця Івана вже немає,
він умер, умер для всіх.

„Що мені до України?
хай ратусть ся, як знає —
а мені, колиб самому
дотиснуть ся до Христа.

„Вже не довго. Боже! Боже!
Облекши мені тягар мій!
Просвіти останню стежку,
що мов губить ся у млі!“

Усю ніч молив ся старець,
обливав лице слізами,
до хреста старечі груди
мов до матері тулив.

Він ридав, шептав і кликав,
та було довкола темно
і в душі страшенно темно
і просвітлення не йшло.

А коли воскресло сонце,
він сидів і ждав тривожно,
поки камінь загуркоче,
голос із гори озвесь.

Ось гуркоче глухо камінь,
старець разом стрепенув ся
та рука не простягла ся,
він на знак не відізвався.

„Старче Йване! Старче Йване!“
кличе голос і здається ся,
що се криє тривоги, болю,
що ратунку просить він.

„Старче Йване! Старче Йване!
Се післянці з України,
се твої убогі діти.
Старче Йване, відізвись!“

Старець слухав дух заперши,
його ухо жадно ссало
український любий голос —
але він не відізвався.

„Старче Йване! Старче Йване!“
довго кликали післянці —
а в низу лише море вилю,
та не відізвався Іван.

* * *

Вечеріє. Наче сизий
килим тінь лягла на море,
а зиоза гори проміння
скісно в морі порина.

Золотистий шлях простяг ся
від тих морських хвиль рухливих
до верха гори Афона —
під скалою море гра.

У печері в самім вході
згорблений сидить пустинник
і письмо раз в раз читас
і слезами потива.

„Слухай, рідна Україна,
стара мати-жалибниця
голосом плачливим кличе
своє любеє дитя!“

„Любес, нема що мовить!
Що в найтяжчу годину,
в непрозору, поту скруту
свою матір покида!

„Що в застільненю безумнім
сам лише счасти ся хоче,
а братів трівожних, бідних,
без поради покида!

„І якек ти маши право,
черепанно недобита,
про своє спасення дбати
там, де гине міліон?“

„Чи забув слова Христові:
„Добрий пастир власну душу
віддає за свое стадо?“
Ти хиба не пастир їх?

„Чи забув слова Христові:
„Хто рече: Кохаю Бога,
а не поратує брата,
той брехню на душу взяв?“

„Атжеж за всі душі тії,
що падуть там у зневірі,
а тиб піддержал їх — в тебе
Бог рахунку зажада“.

І смертельная трівога
сціпила старече серце
і занерла дух у груди,
зимний шт лице покрив.

Він зирнув на спине море
де рубцем золототканим
зарисовував ся обрис
від Афонської гори.

Глянь, з Афонської затоки
звільна барка винищає,
із отіненого плаю
ген на соняшний біжить.

Турчин баркою кермує,
в барці контуші козацькі
і шапки червоноверхі —
брізга золото з весел.

Ах, післанці з України !
В старця серце стрепенулось,
і в трівозі і в нестямі
худі руки він простяг.

„Стійте! Стійте! Заверніть ся!
Я живу ще! По старому
ще кохаю Україну...
барка геть пливе й пливе.

І ломає руки старець
і болюче серце тисне
і перед крестом на камінь
він кидається лицем.

„О Розпятий! Тиж линив нам
заповіт отої найвищий:
свого ближнього любити,
за рідню життя віддать!

„О Розпятий! Глянь на мене!
О, не дай мені пронасти
у безодні мук, розпуки,
у зневіря глубині!

„Дай мені братів любити
і для них життя віддати!
Дай мені ще раз поглянути
на свій любий, рідний край!

„Глянь, отсе остання нитка,
що мене тягla до праці!
О, не дай же ти порвать ся!
Заверни її сюди!

„О зішли противний вітер!
Підійми грізну хвилю!
Або дай мені злетіти
мов іташині зі скали!

„Тиж благий і всемогучий!
О, коли моя молитва
і мое мовчання й труди
і всі подвиги й весь піст

„мали хоч зерно заслуги,
хоч пилиночку значіння —
то я радо, о Розпятий,
все без жалощів віддам.

„Все віддам, готов як грішник
вічно у смолі кипіти —
лиш тепер зроби для мене
чудо: барку заверни:

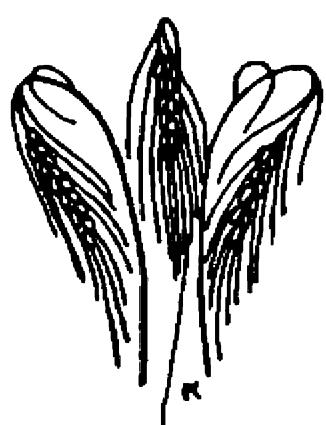
„Або дай мені до неї
відси птахом долетіти,
або збігти, мов по кладці,
по промінню золотім...“

Так моливсь Іван Вишенський,
хрест що сили тис до груди —
і нараз почув як дивна
шільга біль його втиша.

І він радісно підняв ся
і перехрестив ся тричі
і благословив промінний
шлях, що скісно в море йшов.

Він нічого вже не бачив,
тілько шлях той золотистий
і ту барку ген на морі —
і ступив — і тихо^єщез.

Іван Франко.

Ой полети галко, ой полети чорна
Та на Січ риби їсти;
Ой принеси галко, ой принеси чорна
Від кошового вісти.
Ой та ужеж галці, ой та ужеж чорній
Та на Січ нє літати,
Ой та ужеж галці, ой та ужеж чорній
Вістий не слихати.
„Гей ви Запорожці, гей ви молодії,
Деж ваші жупани?“
— „Ой наші жупани поносили пани,
Самі нє пропали!“
„Гей, ви Запорожці, гей ви молодії,
Ой та деж ваши сніси?“
— „Он і наші сніси у пана у стрісі,
Самі ми у лісі.“
„Гей ви Запорожці, гей ви молодії,
Та деж ваши рушиниці?“
— Ой наші рушиниці в пана у світлиці,
Сами мі в темниці“.

Народня пісня.

Батуринські руїни.

Пливє о-півночи над Соймом рікою
Замислений місяць високо,
Блідє його чоло тugoю, журбою
Пронизане дуже глибоко.
Він кидає погляд з високого стану
На чорні облупані стіни:
Були тії стіни будинком гетьману,
А нині — сумливі руїни.
В руїнах чорніють, як марища очи,
Високій вікна та двері;
За вікнами пугач пугука що ночи,
Неначе на власній кватирі.
І страшно і сумно ті звуки лунають,
Далеко їх чути з будинка:
В Батурині ними дітвору лякають,
Коли вередує дитинка.
І місяць засяяв у стелю діраву,
Горобрізьбу став оцирати,
Післяв і до груби пасмину яскраву
На вибитих кафлях блищати.
Оsvічує місяць високі руїни,
А Сойм шепотить між горами:
„Гей, де ви? Вставайте, батьки України,
Сумус будинок за вами!“

M. Чернявський.

В Батурині.

На пригірку поміж гаями,
Повитий срібною ім'юю,
Підпертий білимі стовпами,
Гетьманський дім...
На зломі злім,
Якби ударив в його грім,
Дивіть, дивіть!

До праці браття! Піднесемо
Його з упадку і з руїни!
Розбиті статуй двигнемо,
З мрамору відбудуєм стіни,
^в Й буде горів,
Буде яснів,
Як за своїх щасливих днів.
Колись, колись.

Та що се? Чуєте ті стони,
Неначе голос з під могили.
„Стороцені святі ікони,
Храм розбишаки осквернили,
В хоромах кров,
На сходах кров
Обпліваний святий покров,
Лишіть, лишіть!

Кому ви хочете строїти
Осеню в тім пустім приюті?
Чужим царям? — О бідні діти,
Ззарання втоплені в отруті!
Не сяде пан,
Ні цар ні хан,
Там де український гетьман,
Сидів колись, — нікбли!
Краків 1910. *Б. Лепкий.*

На маргінісі книжки про Кричевського.

Давно минулій літа,
Покриті сірою імлою,
Немов ікона пресвята
У храмі Божім, за стіною,
З'явіться нам у величі своїй,
Озарені огненним блеском грому,
Посеред дум, як привид серед мрій,
Біля воріт зруйнованого дому!
З'явіться нам, як родичі у сні
Являють ся бездомній сиротині,
І потішають, радують її,
Цілуючи лобовно очи сині —
Так ви потіште нас!
Дивіться: безприютні
Ми нині в світі і чужий
Для нас наш рідний, споконвічний кут.
Куди не глянь — пустиня час,
Сліди довкола баламутні,
Жене нас кнут.
Чи там, чи тут для нас приют?
Чи тут, чи там, наш дім, наш храм,

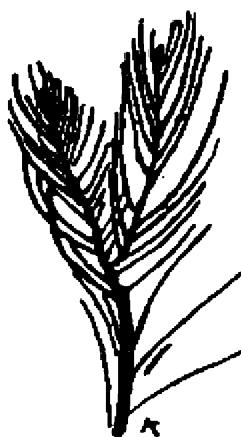
Де ключ від брам?
Від долі-волі ясних брам
Де ключ?
Чи в бурях туч,
Чи в громах бур,
Де розсинаєсь пилом мур
Давних твердинь?
Чи на полях,
До долі шлях,
Крізь труд, крізь піт,
Крізь живопіт
Сторощених надій?
Де шлях до наших мрій,
До наших ясних мрій
Де шлях?

Давно минулій літа
Покриті сірою імтою,
Немов ікона пресвята,
Закрита каменем-стіною,
З'явіть ся хоть на мітв!
Може в нас серце задріжить
Дрожаннем прадідів геройв,
Що гинули посеред боїв,
Посеред мук.
І може внук
Ночус кров дідів
З перед віків?
І може гнів
Буде як грім гремів,
А сила жах і моть,
Як ріки потекуть
На ті ногя-долини,

Де народ вяне-гине,
Тремтить!
Давно минулій літа,
Ти наша мріє золота
З'яви ся хотъ на мить!

Краків 1911.

Богдан Телкій.

Над руїнами.

Мені снів ся величний зруйнований храм:
Обгорілій стіни по мажи дахів,
Малювання прошало від диму й від плям,
А в побиті піпбки, буйний вітер шумів.

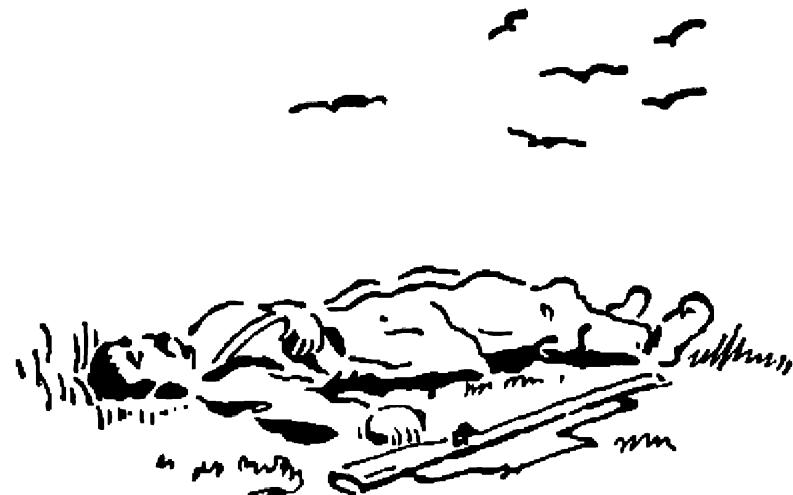
Мені сніглось, що серце боліло мос
І що смутно пітав я руїну німу:
Де-жк поділи ся ті — чи вони може є, —
Що тут Богу служили й молились йому?

Мені снилось, що голос до мене сказав:
„Подивись і вважай!“ І побачив я там,
Що відновлений храм образами сіяв,
І що співи побожних наповнили храм.

„Придивись і прислухайсь!“ Я знову почув,
І вже речі новії з'явилися мені.
Замість гимну танець недоладний зачув,
А по стінах повисли малюнки брудні.

„Придивись іще раз!“ — я почув, і... німа
Вже нічого, ї картина змінила ся в мить.
То не храм, але пошлу купа сама,
То не люд, а гаддя та хробацтво кишиТЬ.

B. Санийленко.

ЗАПОРОЖЦІ.

Над Дніпром коло славних порогів в селі Старому Кодаку жив собі молодий лоцман Карпо Летучий. Як і всі лоцмани, він був потомок славних Запорожців і мав усю вдачу запорожську.

Високий, чорний та кучеряний, гарний з лиця, гарний з стану — кругом гарний, ще й до того сміливий! Ще з малку брав його з собою батько на байдаки та плоти, переводячи їх через пороги. Карпо знав добре всі пороги, всі забори, знав кождий камінь. Він любив пороги, бо зріс коло них. Карпо любив летіти стрілою, прудким козацьким ходом через пороги, летіти птицею з лави на лаву; любив слухати, як шумить Дніпро на порогах, як роне Злонець або Дід і обливає бризками його горяче лице.

Лоцманський отаман дуже любив Карпа і наставив його дядьком, не вважаючи на його дуже молоді літа. Отаман вірив йому як самому собі.

От раз приплив до порогів великий байдак якогось богатого купця.

— Даї мені, отамане, лоцмана, та найпевнійшого, найліпшого! — каже богатий купець до отамана.

— Нема в мене певнійшого й вірнійшого лоцмана, як Карпо Летучий, хоч він і молодий. Посилаю його, то все одно, що й сам йду, — відповів отаман.

Виміряли байдак, зняли з нього трохи ваги, приробили дов-

жезне стерно. Готове судно в страшну дорогу! Карпо поблагословив ся в отамана ї виліти орлом на байдак. Всі попереду сіли по українському звичаю, потім стали на коліна і помолись Богу. Ніхто не зінав певно, чи верне ся живий до дому!

— Гребімо! — крикнув Карпо на гребців, ще ї рукою махнув. Гребці запустили гребки в воду. Байдак зняв ся з місця і полетів як птаця.

На гладенькій, як зеркало воді почали скакати неначе білі крілки ї булькотячи знов ховались у воду. Поріг був недалечко.

— Шабаш! — крикнув Летучий і всі гребці підняли гребки. — До стерна! — командував він і всі кинулись до стерна, щоб направити байдак просто на прохід.

Зашуміла вода і заревла. Кодацький поріг появив ся ввесь від берега до берега, ввесь білий, вкритий піною та брізками. Байдак загув і полетів з лави на лаву рівно, як стріла. В одни мить його перенесло через поріг. Вода обрізала гребців і присипала Карпові кучері. Судно тихо загуло, як порожна бочка. Всі перехрестились.

Карпо не оглянув ся, як байдак минув Звонецький, Сурський і Лохманський пороги. Його смілива ї горда душа налала щастем. Водяна курява і бризки тільки прохолоджували йому лице.

Ще було чуті, як стогнали висші пороги, а тут уже заревів Дід чи Ненаситець. Від берега до берега на Дніпрі з'явився білий гребінь, неначе біла грива величезного коня. Ще пройшла хвиля я перед Карповими очима встало з води дванайцять Дідових лав, страшних, сердитих, біснуватих. Карпове серце дуже застукало в грудях! Байдак уже був направлений стерном як раз на хід і летів як стріла.

Коли се де не взялась вітрова полоса. Вітер дмухнув трохи з боку. Коло самісенького порога вода вкрилася неначе чорними воронами. Вітер ухопив судно і зніс трошки на бік... В душі в Карпа похололо... Він сам кинув ся до стерна, кричав на гребців, махав руками, налягав на стерно грудьми. Але нічого не помогло! Велика сила вхопила байдак і знєсла на бік. Байдак полетів з лави на лаву я черкнув ся дном об Зелений камінь, котрий однак не шкодить байдакам. Судно разом загуло, наче крикнуло і знов полетіло як стріла, та все звертало у бік. Ще низше його вхопив страшний камінь Крутко і обкрутив кругом себе... Байдак застугонів, зачепив ся довгим стерном за Крутка. Стерно тріснуло як трісочка я переломило ся на троє. Тепер все пропало, все згинуло!

Карпо і гребці зняли руки до Бога.

Вода вхопила байдак як легеньку трісочку, крутила його на всі боки, понесла і кинула на лаву. Судно заревло перед смерттю, затріщало дуже страшно, аж перемогло великий клекіт Ненаситеця і впало на остру скелю. Каміння відбило йому ввесь ніс. Колодки полетіли в низ і розбились на маленькі поліна. Частина судна зачепилась на скелі. Люди як птиці держались за верівки.

Пекло не було таке страшне як Ненаситець! Зверху ревла вода, внизу кипіла хвиля. Цілі гори білої, ревучої піни бились об каміння, скакали вгору, закручувались гребінями і знов падали назад на каміння. Від берега до берега ніби лютувала біла водяна буря, крутілись вихри, вертілись чортогі, неначе все те викидав підземний огонь або заховані на дні вітри.

В низу від порога лоцмани вже побачили розбитий байдак. Човни її дуби вже поспішили спасати живих людей і крам. Один вже був наблизився до скелі, де висів байдак, вже лоцмани кидали верінку гребцям, щоб пристати з боку до тої скелі й забрати хоч людей.

— Пропала на віки моя честь! — крикнув Карпо і впав у білу кипучу хвилю.

Карпо тільки й памятав, що вода клекотіла, крутила ним, кидала його то вгору то вниз, як вода в печі кидає зерном в казані. Вже вода задила йому уха й рот. Карпо вже ждав, що вода от-от вдарить ним об скелю і роздавить його як пелюсточку. Коли се він почув, що разом так і полетів у низ, у якусь безодню і стратив пам'ять.

От проходить ся Карпо й дивиться, аж він лежить на сухім. Полапав він рукою кругом себе й налапав м'який мох, а під мохом твердий камінь, відкриває очі — і бачить світ.

— Боже мій! — Де се я? Чи мене витягли, чи я вмер, чи се мені сон снить ся? подумав Карпо і глянув у гору.

Високо над ним висіла водяна стеля. Він почав придавлятись і побачив, що там у горі лила ся вода, текла, пінилась, і навіть шуміла, а через скляну стелю синіло небо, а серед неба світило ясне сонце. Біла піна купами летіла і часом заслоняла сонце неначе хмара; а через піну, через хвилі мінилось сонце.

Глянув Карпо кругом себе і побачив, що він лежить на скелі. Під водою стояла, як стіна рівна скеля від одного Дніпрового берега до другого: то була одна лава Ненаситецького порога; а там далі, низше, знов стояла друга рівна скеля, така сама як і перша. Камяні стіни були висші від високої дзвіниці, а по-

верх них лив ся цілий Дніпро і постлав ся над ними водяною стелею. Два чоловіки йшли просто до того місця, де був Летучий. На них були високі чорні шапки з червоними верхами, спіні контуші з рукавами на відкид.

— Еге, ти, хлопче, з України? — промовив один з них і голос його розсипався між скелями як весняний перший грім.

— З України, — тихо обізвався Карпо.

— Чи вже ж тепер на Україні стали такі маленькі та мізерні люди як, отеє ти? — спитав один чоловік і оба ноне якось жалібно усміхнулись.

Карпо, глянувши на їх несказану красу, трохи опамятився і став сміливійший.

— Оттакі, як бачите! — промовив він.

— Хто ж ти такий, хлопчику? — спитали вони.

— Я лоцман на порогах, Летучий на прізвище, — сказав Карпо, а імени свого все таки не пригадав.

— Правда, ти розбій байдака?

— Ходи ж з нами, — сказали ті люди й повели Карпа далі, ставши по обидва боки.

— А знаєш, хлопчику, хто ми? — спитали вони в Карпа.

Карпо тільки глянув на їх чорні очі і великі шовкові вуси,

— Ми козаки-Запорожці. Чи ти чув що про Запорожців?

— Чув, що колись за порогами була Січ; мені покійник батько дещо розказував.

— Отож, щоб ти знати, тут тепер Запорожська Січ, — промовив один Запорожець, — ото бач, як зруйнували Січ, а помочи нам не було де взяти, то нашу Січ поглинув Дніпро. Чи бачиш — ондечки далеко, далеко ворушать ся по під гаем за оттою скелею наче червоні квітки? То наше січове товариство.

І оба козаки повели Карпа назустріч тому товариству. Всі вони троє ввійшли в невеличкий лісок. В тім ліску зовсім не було тіни; скрізь попід деревом блищав однаково ясний, теплий світ.

Карпо озирнув ся на бік і побачив, що через обох Запорожців було видно кожде дерево, кожду квітку. Запорожці здалися йому тінню, однаке він і кришко не злякався, бо страху там зовсім не було натім світі.

Зараз за лісом вони стрімли пішли козаків. Запорожці, сиділи на зеленій траві групами, сиділи на дрібнім камінвю, стояли по два по три, розмовляли між собою і всі поглядали на Карпа, як на якесь диво. Всі козаки були високі, рівні та здорові; всі були гарні, повбрані в гарну одежду, неначе в свято або в не-

ділю. Вони стиха розмовляли, а Карпови здавало ся, що то ревуть страшні Дніпрові пороги.

— Отсє наш січовий курінь! Ми побачимо ще не оден курінь, поки дійдемо до нашого куріння, — промовив оден Запорожець.

— До гетьмана! до гетьмана! — закричали деякі Запорожці, і слідком əз Летучим і за його двома проводарями поспішились всі козаки.

От вони йдуть та йдуть. Карпо побачив сад, весь зелений, весь засаджений квітками, а з того саду лив ся чоловічий голос, та який же гарний та дзвінкий! Хтось співав козацьку думу, дуже старинну. Голос той лив ся низом як грім, то підіймав ся в гору і звенів як голосний дзвін, а під той голос стиха грала бандура, неначе птиця щебетала. Карпо вийшов у сад і побачив, що ту думу співав сивий кобзар, сидячи на камені, а кругом нього сиділи й стояли козаки і слухали старинну думу про козацьких гетьманів, про славні давні діла на Україні.

Карпа повели через сад між двома рядами високого дерева, на котрім срібний лист був перемішаний з золотими яблуками та грушами, з коралевими вишнями та черешнями, з китягами винограду з дорогого каміння. Весь сад блищав як сонце. А там за садом стояв простий зелений дуб, а під дубом на камені сидів гетьман. На гетьманові була висока шапка, а з шапки на бік висів золотий вершок; він був підперезаний золотим поясом і обутий в чорні чоботи з золотими підківками. Спершина одною рукою на широкий меч, гетьман держав у другій руці булаву з цирого золота, обсипану дорогим каміннем, котре блищало як проміння. Вся булава так світилась, неначе гетьман держав у руці сонце.

Гетьман кинув оком на Летучого.

— Чи ти, хлопче, з Україні? Якже ти зайшов до нас? Чи не наслав тебе до нас Бог і народ?

— Я розвив байдака на порогах і не знаю й сам, як я сюди зайшов.

— Скажи ж мені, сину, що там діє ся на Україні?

— Нічого, — відповів Летучий.

— Чи памятають на Україні про гетьмана й козаків, чи згадують?

— Трохи памятаємо. Старі люди дещо розказують. Трохи чули дещо від кобзарів.

Гетьман важко зітхнув і поклав свою булаву на камінь. З

каміння так і бризнули левкої та фіялки кругом булави, а виноград оплів навколо камінь і постлав ся по траві.

Карпо вглядів нове диво. Дзвить ся він — стоїть одним один зелений кущ: то був кущ калини. Зверху на кущі червоніли спілі ягоди, а середина куща була облита білим цвітом. Під самісеньким кущем блищає в калині криничка. Аж чус Карпо, хтось співає пісню і співає голос дівочий. Карпо чув усякі голоси, та ще з роду не чув такого гарного, ріпного, високого, дзвінкого та голосного! Той голос співав Українську пісню. Карпови здавало ся, що той голос ллеється, або з калини, або з криниці.

Оден дід пішов до криниці, набрав у пригорщі води й тричі бризнув на калину. І Карпо бачив, як червоні китяги калини ставали квітками та стрічками на голові чудової дівчини, ставали румянцями на нових щоках; він бачив, як білий цвіт ставав білим лицем, білою сорочкою, як криничка стала відрами. Де був кущ калини, там стояла чудова дівчина і брала воду з криниці. Коли придивить ся Карпо по тої дівчині, аж то дочка отамана Музини. Як дві краплі води, Олеся Музіківна! Такі самі в ній були великі карі очі, також маленькі губки, також довгі чорні коси. Навіть такими квітками була в ній вишивана сорочка.

— Олесю! Чи вже ж ти мене отсе не пізнаєш? — промовив Летучий.

— Я не Олеся; а Маруся, хоч я й Музіківна. — тихо промовила дівчина, — але де се я? Боже мій! деж моя мати?

Оден дід почав говорити до дівчини:

— Ти стояла оттут уже сто літ. Твій рід і тепер живе на Україні, — то ваше вже пяте коліно..

Гетьман згорнув руки, подивився на Марусю і промовив:

— Іди, Марусю, з сим хлопцем на Україну. Іди, і коли людям добре жити на Україні, то оставайся там і кінчай свій людський вік; а коли людям погано жити, то ти вернешся до нас, знов оттут перед хрестом станеш калиною і розкажеш і віспіваєш нам про Україну. А ти, діду, винеси Марусю та Карпа на той світ! — промовив гетьман та махнув рукою на одного діда.

Той дід зараз став орлом, вхопив на себе Марусю та Карпа, махнув широкими крилами. Водяна стеля так і розступилася на три сяжні, неначе від великого вихра. Орел поніс їх обох понад страшними Дніпровими порогами.

Пишно заблищає Дніпро між берегами; зеленіли українські степи, ліси, поли; знов заблігла величі городи й села. Орел почав спускатись на правій березі Дніпра, де колись була Січ. Він

глянув на той острів, де їй сліду козацького не зісталось, де козацькі могили заросли буряном та огородиною, де на гетьманських могилах кольоністи-Німці насадили картофлі. Де колись на майдані роєм гули на раді Запорожці, там тепер пасла ся німецька череда... Орел гірко заридав, тихенько зсадив на беріг Карпа та Марусю, а сам зняв ся і впав у білу кипучу піну Ненаситецького порога.

Довго сиділи Карпо й Маруся над Дніпром і відпочивали. Перед ними була чудова картина Дніпра, облитого сонцем. По обидва боки Дніпра стояли високі сірі скелі. На воді скрізь були розкинені зелені острівці, оброслі високим очеретом та лозою. Між островами й на островах сторчало каміння, зеленіли верби. А пороги все ревли та гули, наводили думи на душу.

Вже сонце стало на вечірнім окрузі. Карпо й Маруся встали і пішли на степ.

— Проведи ж мене, козаче, до моого батька до хутора Чаплів. Я тобі спасибіг скажу.

От ідуть вони та йдуть і вже далеко відійшли від берега. Степ почав розстелятись далеко-далеко і зеленів, скільки засягали очі. Трава зеленіла, квітки пахли, птиці співали в синьому небі.

— Степи мої, степи мої! Ви й досі такі гарні та зелені, як колись були, — промовила Маруся.

От дивлять ся вони, аж на степу пасеться велика череда: голландерські корови, здорові коні, кругорогі чумацькі воли, цілі табуни іспанських овець. Череда була сита, а пастухи й чабани по-обдрані, босі, або в драних постолах. На світках були самі за себе лати; вони були худі, замлілі.

— Чий се скот ви пасете? Чи козацький чи свій? — спитала Маруся.

— Панський, — обізвав ся обіданий як старець пастух і побіг за коровою, на котрій шерсть аж виліскувалась проти сонця.

Ідуть вони далі, аж пасеться друга черідка: коровки погані, кудлаті, бички миршаві, низенькі, свині дрібні.

— А се чия черідка? — спитала Маруся.

— Людська! — обізвав ся босий і обіданий хлопець.

— А чи далеко ще до хутора Чаплів?

— Та тут нема хутора Чаплів, а є здорове село Чаплі! — відповів чабан.

— А чи живе ще у тих Чаплях козак Петро Музика? Його

хата стоять у самій балці.

— На балці стоять цілій куток Музиківка. Там буде хат з трийця, як не більше.

Здивувалась Маруся і задумалась, де ті хати набралися у Чаплях. От пішли вони далі. Ідуть вони, а там на степу ростуть баштани.

— Оті жита, чиї вони? спітала дівчина баштанника.

— Панські!

— А деж людське? Деж козаче?

— О там трохи людського ік селу! — гукнув дід із куреня. Маруся стала смутна-смутна! В неї з'явилася думка стати калиною і вернутись до свого любого гетьмана, щоб співати йому вічно-пісню.

Пішли вони далі, аж перед ними розісталося велике-превелике село. В кінці села був великий став на яру.

— От і Чаплі! — промовив Карпо.

Вже сонце стояло назъко, як Маруся з Карпом прийшли на Музиківку на балці. Вона відразу пізнала ту балку... і тепер на балці стояла така сама невеличка хатка, обгорожена низеньким тином, обкопана ровом, обсаджена садком, а на окопі — високою березою.

Маруся ввійшла в хату. В хаті було дуже бідно. Коло віконця сиділа старенька жінчина. Вона була трохи похожа на Марусину матір! Маруся так і кинулась до неї на шию і назвала її своєю матірю.

— Що се з тобою, дівчино? Я не мати твоя, а ти не дочка моя, — тихо промовила жінчина.

— Алеж се хата Петрова Музичина? спітала Маруся.

— Музичина — тільки не Петрова, а Василева, а я Василева жінка.

Маруся стала й руки опустила. Вона зрозуміла, що то була дуже давна річ на світі.

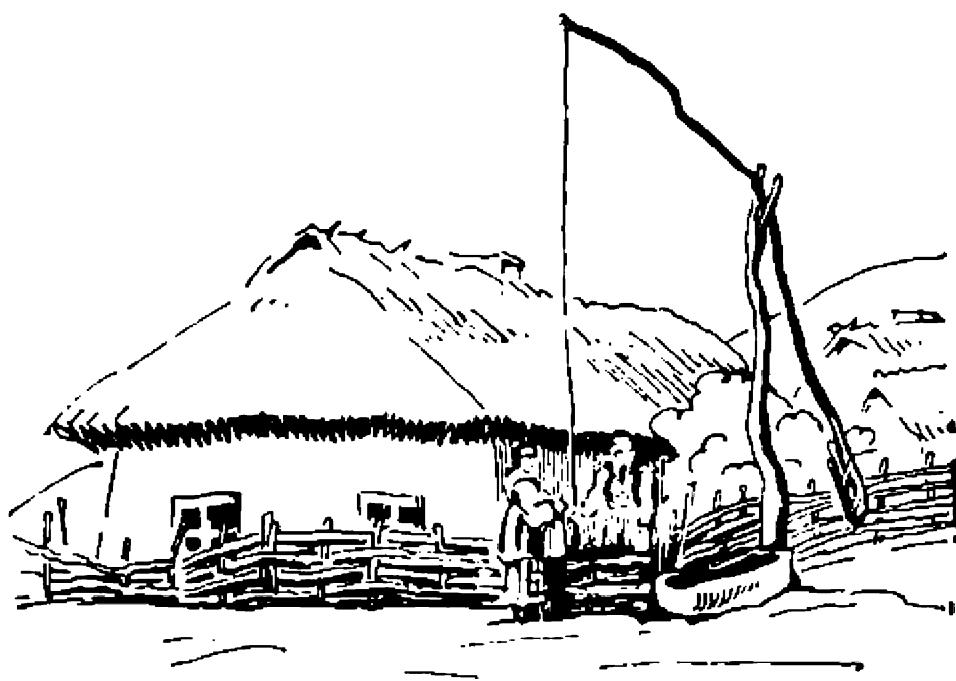
Маруся вийшла з хати, подивилася на обідрану повіточку, на убогу оселю, потім пішла в садочок і довго дивилася на зелений степ, на балку, зasadжену вербами. Походила по садочку й почала плакати... потім стала коло криниці, ще раз глянула на убогу хату, на вишні, ще раз глянула на синє глибоке небо, все залите останнім червоним проміннем сонця. Сонце вишло десь у степу, неначе потонуло; останній червоний промінь зачепився на хмарці і розтопив її на червоне золото. Маруся глянула на ту хмарку, зітхнула важко і знов стала калиною. Знов на тій

калині зачервоніли зверху спілі ягоди; кущ навколо зацвів білим квітками. Настала чудова зоряна ніч і калина вмила ся росою... роса закапала в криницю... то були Марусині слізки. В криниці так і підняла ся вода, полила ся через край по траві, потекла річечкою аж до синього Дніпра.

Карпо все те бачив і не здивував ся після сего дива, що він недавно бачив. А досвіта вся сім'я Музиченків вийшла в садок дивуватись, де то за ніч виросла і зацвіла калина і сповнила росою з листя всю криницю водою..

А гетьман і Запорожці все стояли й поглядали на те місце, де стояла калина. І в той час, як Маруся стала калиною в Музичиному садочку, в той час Запорожці побачили, що знов заеленів кущ калини, зачервоніли ягоди, забіліли квітки. А під калиною знов заблищала криничка, ще й вода бовталась у криничці, непаче хтось от-от тільки що набрав з неї води. І в той час знов заспівав пісню чудовий дівочий голос, тільки та пісня була під жалібнішою, ще смутнішою.

Іван Нечуй-Левицький.

* * *

Спить ряд могил давно німих
Під тихим світом зор сумних
І хвиль земних небалий шум
Не збудить їх довічніх дум.

Їм чуть, як чайка в ранній час
Над ними скриглить раз-у-раз,
Як вільний вільному в-замін
Несе вечірній сон руйн.

Як рокіт хвиль на хвилях грає,
Як лан вечірній замірас,
Як слава в сумному раю
Луну останнюю свою
На ранніх зорях викликас.

Їм чуть, а нам! Нам лоно літ
Давало ясний заповіт;
Давно зруйнованих останків
Ми не спитали зпозаранку,
Не вміли серця їм віддать,
Їх дум тепер не розгадать...

Нам чайки оклик ранним-рано
Над серцем згадкою не стане,
Не вразить в тихий час роси
Луна колишньої краси,
І марно лине поуз нас
Минулих літ минулий час.

Без дум, без жалю і без муки
Ми сонним варварам науки
Даєм могил за рядом ряд
І нам — не вернуть їх назад...

І прийде скоро, скоро час,
Насчадок наш спитає нас
Хто нам зберіг останки літ,
Де днів давно минулих слід?

І на простор німий ми мовчки їм покажем,
І даль далекая нічого їм не скаже...

Ланів колишній час, України досвіт ранній
Не викликав від нас ні згадки, ні бажання,
До нас не донеслась таємна їхня річ,
В пітьмі руїн німих зосталась серця міч.

Нам царство Скіфії нічого не сказало,
Останками руїн нам дум не занесло,
Бір-зіллям, блекіттю минуле поросло,
Туманом півночі свій час запелено.

Ми пісні рідньої не зберегли в свій час,
На кволий серця жаль звели її до нас,
Нікчемним окликом вона між нам йде,
Луни вечірньої з собою не веде.

На кін перенесли ми жарти та кохання,
Зразки нікчемнії забутого убрання
І раді її досі ми, що є в їхого базарі
Горілка, мед, гопак та сині шаровари.

І тим, що згинули в зорі весінніх літ
Хрестів поставити в свій час ми не зуміли,
Одна вечірняя вітає їх могили,
Одна вечірняя їх чує заповіт.

І внук, наш дальний внук, чий ясногордій ум
Пролине піснею над лоном сонних дум,
Ланами рідними він пройде в лесний час,
Луни колишньої зачує сумний глас
І згадку тяжкую положить він на нари —
Синів України безкровну отару...

Франський.

Не жаль.

Не жаль мені могил, що по степу синіють
І ден і ніч сами сумуючи стоять,

Не жаль мені ланів, що в житі зеленіють,
В півночі з зорями тихенько гомонять.

Не жаль мені руїн розвіяніх, розмитих,
Без сліз покинутих на глум своїм синам
Катраном, тирсою, бірзіллям оповитих
На тугу тяжкую орлам.

Іх сумно гордій сон вечірняя вітає,
І діамантами що ночі обсипає,
Що ночі криє їх вечірною росою
Омани шепче їм минулою красою.

А жаль мені тих сміз, що марне пролилий ся
І стали піснею безсмертної краси
Та розкоші вінків, що в сумний час вили ся
Вилісь і вянули без сонця, без роси...

Франський.

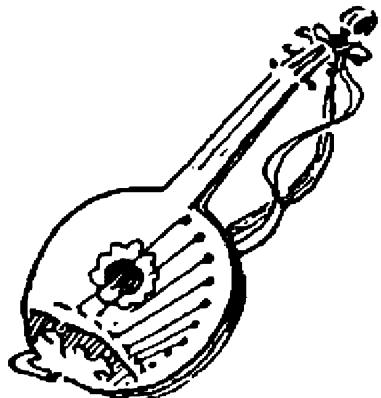

* * *

І рідний гай, і рідний лан
І за дібровою майдан
І хвилі нив і сонний колос
І понад лугом пісні голос —
І надо всім — теснний жаль —
Степів німих німая даль...

Забуду сумний сон діброви,
Забуду лесний час розмови
Забуду гомін сонних віт,
Забуду час весінніх літ —
Красн-ж німих, широкополих —
Не вирву з серця я ніколи.

Франьєскій.

АКРОСТИХ.

У мене є одне кохання,
Котре не зраджу я во вік;
Росло воно не день, не рік,
А і зо мною виростало
І квіткою рясною стало...
Не одцвіте моє кохання,
А буде в серці до сконання.

B. Сапіїленко.

Так смійте ся!..

I.

О, де набрати слів? де виразів найти
Для мук, що душу всю шматують,
Коли я подивлюсь, як лютій кати
У нашій хаті бенкетують?

Що-дня те бачити! І очі ще мої
Не вийшли разом із слізами?
І не згоріли ще від сорому в огні
Уста, закуті кайданами?

Який же сором нам! Так сміите ся-ж із нас
Ви, горді волею народи:
Се перед вами ті, що в божевільний час
Самі відкинулись свободи.

II.

Так сміите ся тепер! Але вже близько,
Що оживе наш люд забутий,
І ті, що слухають од нас самі пісні,
Почують голос ще нечутій.

І правди світ ясний, якого не було,
Здивована земля побачить,
І світом тим новим гнобителям на зло
Народ великий наш одячить.

B. Салійленко.

Невже для нас.

Невже для нас одних минають дурно роки,
Як перейшли вже сотні літ?

Невже не кинем ми й тепер свій сон глибокий,
Коли вже всі вітають світ?

Коли добро життя спізнали й полюбили
Найменші людности землі,

Коли вже всі, хто міг, на працю поспішили —
Робити на своїй рілі?

А ми ще все спимо і міцно так нам спить ся...
Чи шкода нам себе будить?

Чи досить нам того, як часом нам приснить ся,
Що в нас ще життя тремтить?

Чи як гукнем крізь сон, що ми ще не померли,
То тим себе ми спасемо.

Чи може нам тепер, як нас кругом обдерли,
Спасення з'явить ся само?

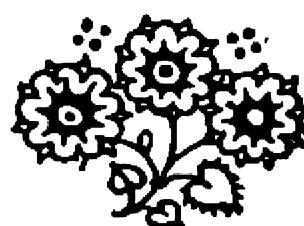
Несчасний краю мій! Ти як мала дитина,
Що, сівши в човен без весла,

Дрімас без страху: аж ось пройшла хвилина,
І хвиля човен понесла.

І він плыве, плыве: веселим роєм мрій
Перед дитиною блищає, —

А нижче ждуть її пороги камяній,
Що в шмаття човен потрощать.

B. Савченко.

БАЙДА.

I.

До великої покари
На розпуттю при дорозі
Судять Байду яничари
В Золотім Галатськім Розі.
Суд скінчив ся. — „Хлопці гайда!“ —
Мовив сам султан турецький:
„Люту смерть най прийме Байда,
Князь-отаман Вишневецький.
Так скатуйте розбишаку,
Щоб почула і забула
Україна з переляку
І дорогу до Стамбула.
Хай почує вся отара
Гайдамаків запорожських,
Що чекає їх та кара
На площах золоторожських!“
„Смерть йому!“ — кати гукнули.
Змовчав Байда перед горем
Тільки іскри промайнули
В грізнім погляді суворім...
Тут взяли його наскіком
Яничари злісні й грізні
Й поченили правим боком
Та на так товстий, залізний.

II.

„Гей, не гнись, могутня спино,
Не зломись, мос ребро! —
Ти прощай, прощай, Україно,
Ти прощай, старий Дніпро!
Хай же Турок не вчуvas,
Як терплю я муки й глум“.

І старий козак співає
Розгаяє біль і сум,
Віддає він Богу дяку,
Що досяг сього вінця,
Що не зівав ніколи мяку
За Україну до кінця.
До нього тут кат нагнув ся,
Щоб надати більше мук,
Байда хутко стріпонув ся,
І вхопив від Турка лук
І тремтячими руками
У султана навдалу
Понад злісними катами
Він пустив свою стрілу.
Та пропав задармо замах,
Бо в очах маріна мла
І в руках в крівавих плямях
Поховзнула ся стріла!..
Через три дні він скінчив ся,
Як дійшов до серця крюк,
Та терплячим залишив ся
Аж до смерти серед мук.
А як Турки забирали
В яму з крюка мертвяка,
В ту сторінку позирали,
Що вродила козака.

Чупринка.

Смерть Морозенка.

Ой Морозе Морозенку,
Ой ти славний козаче,
За тобою Морозенку
Уся Україна плаче.

Не так тая Україна,
Та як та стара мати...
Заплакала Морозиха
Та стоячи біля хати.

„Нє плач, нє плач Морозихо.
Нє плач, нє жури ся,
Ходи з нами козаками,
Та меду-вина напий ся.“

„Ой щось мені козаченьки
Мед, вино не петь ся,
Ой десь син мій Морозенко
З Татарвою бєсть ся.“

Ой з-за гори із-за кручині
Мале військо виступає;
Попереду Морозенко
Сивим конем виграває.

Та схиливши голівоньку
Сиву коню на гриву,
Тай розпустив чорні кудрі
Сиву коню на копиту.

Тож нє грім в степу горгочє,
Тож нє хмара світ закрила;
Тож Татар велика сила
Козаченьків обступила.

Бились з ранку козаченъки
До ночи глухої;
Козаків лягло чимало,
А Татар у троє.

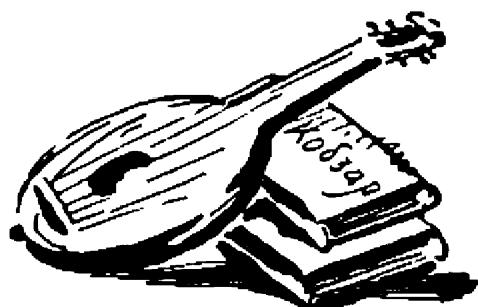
Ні один козак не здався
Живим у неволю;
Полягли всі, не вернувся
Ні один до дому.

Не вернувся й Морозенко,
Голова завзята;
Замучила удалого
Татарва проклята.

Вониж його не стріляли
І на часті не рубали,
Тілько з його молодого
Живцем серце виrivали.

Взяли його поставили
На Савур могилу,
Дивись тепер Морозенку
Та на свою Україну.

Народня пісня.

Павло Полуботок.

Полуботку, Полуботку,
Наказний гетьмáне!
А хтож тобі гетьмáнськую
Булаву дíстане?
Полуботку, Полуботку,
Голубе, соколю!
А як жеж ти пíдїймеш ся
За козацьку волю?
Полуботку, Полуботку,
Рідная дитино!
А як жеж ти ізїйдеш ся
З вражим Велямином?

Та не ворон же то чорний
Із соколом бєсть ся:
То Велямин з Полуботком
За права дєрєть ся.
І обидва Петра-царя
Прослять розсудити.

І говорить, цар московський:
„Нічого робити!
Треба, — каже, — Полуботка
В Петропіль ззвати
І тут йому по московски
Правду розказати!“
Із Савичом і Чарнишом
Павла викликає,
Але Павло послів собі
Вперед посилає.
І прибули у Петропіль
Посли молодецькі:
Полковники Данилович
І Петро Корецький,
Бунчуковий Володковський
І судець Грабенко,
І військовий з ними писар
Завзятий Ханенко.
І прибули у Петропіль
Тай говорять: „Царю!
Возьми собі Велямина,
Возьми нашу кару;
Судці твої московськії
Нас добра не учать,
Багатого обдирають,
А бідного мучать.
Козаків за хлопів мають
І гризуть гетьмáна...
А чиж так то, ясний царю,
Було за Богдана?...
Ти говориш, що Хмельницький
Сам царям прирадив,
Цар московський воєводу
На Вкрайні радив:

Алє Павло Полуботок
Не ховас слова:
Він говорить: Що там, — каже,
Батькова умова!
Спершу, царю, віднови ти,
Нашу давню волю,
Щоб ми самі судили ся
Помежи собою;
Щоб ні стольник, ні боярин,
Ані воєвода
Не питали, нө судили,
Нашого народа;
Щоб козаки самі собі
Розправу чинили,
І де три їх, щоб два собі
Третього судили.
І всі царі московськії
Тес право знали
І за його свос слово
Царське давали.
Тай ти давав, ясний царю,
Як ізбірав раду,
Як давав нам у гетьмани
Пана Скоропаду!
Чогож тепер на Вкраїні
Воєводи стали,
Чого права козацкії
Й вольності пропали?!"

Незабаром за послами
Й Павло прибуває
Із Чарнишом і Савичом
К царю підступає,
Підступає, дає листи,
Просить за Вкраїну, —

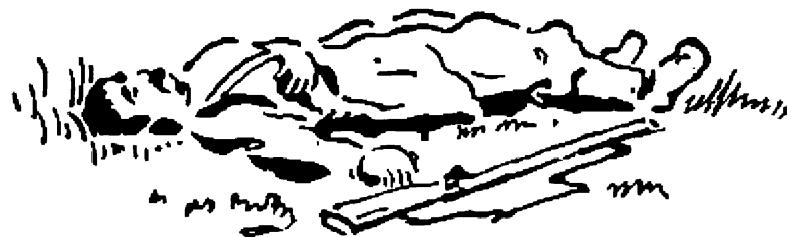
Але знати й Павло прибув
В лихую годину:
Ані Петро, ні бояри
За його не дбали,
Його листи за Вкраїну
Під сукном лежали.
І чекас Павло місяць,
Ба й другий чекас,
Ба й чекас місяць третій —
Цар не закликас.
„Почекай же,— Павло каже,—
Одна мені доля,
Але стане тобі хроном
Козацькая воля.“
І останнє своє слово
Цареви готовить;
І приходить з старшиною
І до його мовить:
„Знаю й бачу тепер, царю,
Що ти без причини
Підійняв ся на погибель
Мої України.
І всі царскій укáзи
Хочеш попалити,
І всі вольності козацькі
Хочеш потопити.
І козаків, як худобу
На роботу гониш
І над ними „Вічну память“
По болотах дзвониш...
І гетьмана обирати
Нам не позволяш,
І судити судців своїх
З Москви посилаєш!

І нас судять без закону,
Без всякого права;
Чи вижеж тобі за то, царю,
Буде яка слава?
Але нехай мені буде
Вільно і сказати,
Що нічого тобі, царю,
З України ждати.
Україна не дитина,
Вона волю має,
А вільного нہ івоя —
Правда пригортас.
Тепер кажи мені, царю,
Хоч зелізо төрти,
Хоч у тюрмі у холодній
Із голоду мерти;
Усе одно мені, царю,
Тілько не видати,
Як та бідна Україна
Буде пропадати!...“
І стиснув Петро зубами:
„Шкуру, — каже, — здерти!“
Але трохи одумався:
„В тюрму аж до смерти!“

І у тюрмі „Петра й Павла“
Разом з старшинами
Обілляв ся Полуботок
Дрібними слозами...
Обілляв ся не за себе,
А за Україну,
Та за своїх товаришів,
Що без долі гинуть.

Та не довгож Павло плакав.
Заслав, помирас...
Цар доктора носилає —
Павло виганяє:
„На що, — каже, — життя мое
Назад повернати,
Коли я не можу долі
Батьківщині дати!“
Петро сам іде до його,
Щоб перепросити,
І дас йому лікарство,
Просить його пiti.
Але Павло Полуботок
Йому промовляє:
„Дармо, царю ти не вернеш,
Що вже погасає...
Живо, живо Павла й Петра
На світі не буде,
Тоді обох нас розсудять
Правдивій люде...“

Степан Руданський.

Труби трублять.

Гей, на доли тай на гори
Труби трублять, наче море,
Їде війско — буде бій!
Труби трублять, сурми грають,
Короговки наші мають —
Не пора на смуток твій!

Бють літаври, стяги мають,
Ставні полки виступають,
Сурми грають кличний зов —
Жінки мають хусточками,
Старші кличуть із слозами:
„Вгору, вгору хоругов!“.

B. Начосиний.

За байраком байрак.

За байраком байрак,
А там степ та могила.
Із могили козак
Встає сивий похилий.
Встає сам уночі,
Іде в степ, а йдучій,
Співа, сумно співає:
„Наносили землі.
Тай до дому пішли
І ніхто не згадає.
Нас тут триста, як скло,
Товариства лягло,
І земля не приймає.
Як запродав гетьман
У ярмо християн,
Нас послав поганяти:

По своїй по землі
Свою кров розлили
І зарізали брата.
Крови брата впились
І оттут полягли
У могилі заклятій.“
Тай замовк, зажуривсь
І на спис похиливсь,
Став на сámій могилі;
На Дніпро позирав,
Тяжко плакав-ридав,
Сині хвилі голосили.
З-за Дніпра із села
Лунá гáєм гулá,
Треті піvnі співали;
Провалив ся козак,
Стрепенув ся байрак,
А могила застогнала.

Тарас Шевченко.

СЛОВО.

Слово, чому ти нө твердая криця,
Щоб серед бою так ясно іскрить ся?
Чом ти нө гострий, бөзжалісний меч,
Той, що здійма вражкі голови з плеч?
Ти, моя щира, гартована мова,
Я тебе видобуть з піхви готова,
Тілько-ж ти кров з моого серця проллєш,
Вражкого-ж серця клинком не пробеш...
Вигострю, виточу зброю іскристу,
Скілько достане снаги мені й хисту,
Потім її почеплю при стіні
Іншим на втіху, на смуток мені.

Слово, моя ти, єдиная зброе,
Ми не повинні загинуть обое!
Може в руках невідомих братів
Станеш ти країцм мечем на катів.
Брязне клинок об залізо кайданів,
Піде луна по твердинях тиранів,
Стрінеть ся з брязкотом інших мечей,
З гуком нових, не тюремних речей.
Местники дужі приймуть мою зброю,
Кинуть ся з нею одважно до бою...
Зброе моя, послужи волкам
Краще, ніж служиш ти хворим рукам!

Леся Українка.

С Т Я Г.

Ось він високо над нами
Стяг, освячений в боях!..
Гей, хто з нами, не з рабами,
Хто стоптав ганебний страх,
Станьмо вкупі й за Вкраїну
Биймось, биймось до загину!

Глянь, написано на йому:
Воля — сонце! Волі нам!
Воля духові людському
І робітницьким рукам!
Вернем волю на Вкраїну, —
Биймось, биймось до загину!

Ось він кличе, ось він має, —
Станьмо всі ми навкруги!
Грім і пекло не злякає,
Згинуть наші вороги!
Гей за стяг наш, за Вкраїну
Биймось, биймось до загину!

П. В-ий.

Про зелені садки...

Про зелені садки, про пахущі квітки
Ми бували під кобзу співасм,
А тепер мовчимо, мов сном вічним спимо
І охоти до співу не маєм.

Коли-ж хто лішній раз чує співи од нас,
В наших співах грізне щось тайтъ ся,
Мов в руїнах сичі завивають в ночі.
Мов голосить зловістная птиця. —

Хто кого не злобив, хто кому зло зробив, —
Наша кобза про те вимовляє,
Мов ворожку ходу вона чує біду
І журбою нам серце сповняє.

Колись прийде той час, що подасть правда глас
І зруйнує лукаву споруду...
А поки до війни, ти нам, кобзо, дзвони
Та приближуй день божого суду.

О, настане страшний! І мов дзвін голосний
Заговорить наш край велелюдний.
Від кінця до кінця стрепенуть ся серця
І покинуть свій сон безпробудний.

Хто кого не злобив, хто кому зло зробив, —
Зрозуміє багатий і вбогий,
І огонь і правоти осияє хати
І церкви, і царській чертоги.

ІІ. Куліш.

ДВА ГОЛОСИ.

ГОЛОС ЗНЕВІРИ:

Чи чуєте підземний стон?
„Ломіть кордон! Ломіть кордон!“

„Ломіть кордон!...“ Хто каже се?
То вітер щось таке несе.

Який кордон? Чи Сян, чи Прут,
Нам всюди дім, де теплий кут.

Чи тут чи там: ірацій, як віл,
Пани в гору, біднота в діл.

Нам все одно, багнёт, чи кнут,
Нам всюди зло, і там і тут.

Нам все одно, чи Сян, чи Дон,
де ступиш, там тобі кордон.

Кордон до щастя і добра...
Яких вам ще кордонів тра?

ГОЛОС НАДІЙ.

А я кажу вам: день іде,
Где така година,
Коли ні тут ні там, ніде,
Кордонів жадних не буде,
Лиши даль далека, сина.

А я кажу вам: близький час
І хвиля недалека,
Що буря звістъ ся нараз,

Згуртус і змішає нас
І з близька і з далека.

Хто каже вам, що все одно.
Де жити, як вмірати,
Той тягне вас в багно на дно,
Той вам дає без дна судно
І каже керувати.

А я коку вам: майте слуха,
І позір тому дайте.
Цо вам говорить воді дух,
Про близьку хвилю заверух
І хвилі твої чайте!

Як вдарить нам підземний дзвін
І сурми заголосять,
То йдем туди, де кличе Він,
Через кордони, генъ, над Дні!...
Нас кости предків просять.

Не йдем ми, прийдуть вони,
Також вже в світі право...
Як стала гаргустіть ся в огни,
Так ти нас, воле, розогни,
Веди, веди нас, слово!

1910.

Богдан Лепкий.

В неволі.

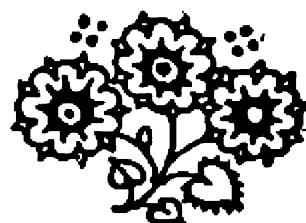
Ой гляну я, подивлю ся
На той степ, на поле:
Чи не дастъ Бог милосердій
Хоч на старість волі?

Пішов би я в Україну
Пішов би до дому:
Там би мене привітали
Зраділиб старому.

Там би я спочив хоч мало,
Помолившись Богу;
Там би я — та шкода й гадки:
Не буде нічого!

Як же його у неволі
Жити без надії?
Навчіть мене, люди добрі,
А то одурлю!

Тарас Шевченко.

Мені одинаково...

Мені одинаково, чи буду
Я жити в Україні чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині —
Однаковісенько мені!

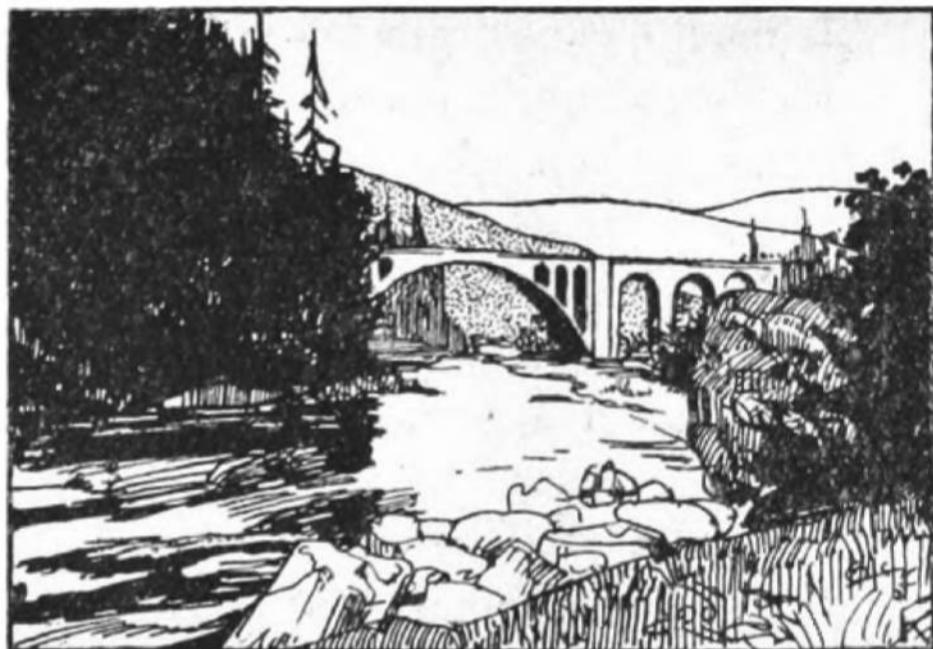
В неволі виріс між чужими,
І неоплаканий своїми
В неволі плачуши умру
І все з собою заберу.
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні.
На нашій не-своїй землі.

І не помянє батько з сином,
Не скаже синови: „Молись,
Моли ся, сину! За Вкраїну
Його замучили колись“.

Мені однаково, чи буде
Той син молити ся чи ні;
Та не однаково мені,
Як Україну злії люди
Приспівати лукаві і в огні
Її окраденую збудять...
Ох, не однаково мені!

Тарас Шевченко.

На синій Чорногорі.

На синій Чорногорі,
в гуцульській вітчині,
там хилить славен Довбуш
вниз голову у сні.

Вниз голову він клонить,
жде, поки семий раз
соколи не повторять,
що вже вставати час.

На камяному кріслі
над камяним столом
здрімав ся він — аж чує,
гроза встас кругом.

Зірвав ся з місця Довбуш,
помою очі втір:
„А діж мої соколи?
Чи сеjk мій час тепер?“

— Твій, твій час, пане Довбуш!
Твоєї мести час!
Чи бачиш нашу єдність?
Чи бачиш кілько нас?

Взяв Довбуш порошниці
і лсний кріс до рук,
і далі ходом в доли —
за ним потоків гук.

І став він на поляні,
і глянув праворуч:
прапори повівають
зпоза Дніпрових круч.

І ліворуч прапори.
Знад Дону аж по Сян
за воями йдуть вої —
а деж їх отаман?

І дивить ся пан Довбуш:
з над Канева, з гори —
що хвиля гонці гонять,
а гонять, як вітри.

А де вони являть ся
між воями, там в мить
ряди стають до бою,
завзяттєм кров кипить.

Заграли сурми, труби.
Гей граjk бо того, гра!
Довкола загреміло
сто-тисячне: уrra!

На радощах пан Довбуш
сплакнув лиш, як дитя:
„Хвала Тобі, мій Спасе,
Досить мені життя!

„Спічну на Чорногорі
на віки без турбот,
бо, бачу, кращих мас
ватажків мій народ.

„Настали нині бої
без крісів і шаблюк:
пора мені спочити
без горя і без мук.“

Єщє останнім словом
лунав гуцульський ліс.
З поляни, де став Довбуш,
заблис лиш ясний кріс.

B. Цурат.

Сповідь землі.

Погасло сонце. Світ померк,
Ніч звільна наступає.
Вже непрозримий, сірий смерк
Всю землю обнімас.

І вже глухий, глибокий шум
Несеть ся понад гасм,
Блукає безнадійний сум,
А радість утікає.

Від ліса йде голодний вовк,
Глядить в село і вис.
Останній гомін дня замовк
І пітьма землю крис.
І починається грізна
Старих могил розмова.
Сідає біля них німа
Смерть — і слухає слова.

Могили стоянуть: „в ніч і в день
Не масмо спокою,
За біль, за муки, за огень,
Що вкрили ми собою.

За сором, зраду, за розбій,
Що серце з груди дерли,
За потолочення надій
Людий, що дармо мерли.

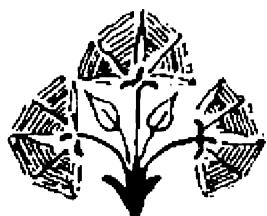
Що били крізь власний, лютий скон
До слави і до волі
І западали в вічний сон
Не дочекавшись долі.

Що слава на мечах лягла,
В керваве смерти ложе,
Що правди на землі нема
Прости, прости нам, Боже!“

А нарід бсть ся ніч тай день,
А кров все льєть ся, льєть ся,
А смерть його рубас в пень,
А доля лиши съмість ся!

Великий гріх, велике зло,
Гряде велика кара!
Хиляєсь дуб, дріжить стебло
І суне чорна хмара...

Б. Жеппий.

Колисав мою колиску.

Колисав мою колиску
Вітер ріднього Поділля
І зливав на сонні вій
Степового запах зілля.

Колисав мою колиску
Звук підгірської тримбіти,
Що від ньої зорі мнуть
І росоюплачуть квіти.

Колисав мою колиску
Голос недалеких дзвонів,
І веселий спів весільний,
І сумний плач похоронів.

Колисав мою колиску
Крик неволеного люду,
І так в сердце вколисав ся,
Що до смерти незабуду.

Б. Лепкий.

Що не день...

Що не день, то гірша мир трухлявий —
Все кона у непробуднім сні,
Й нема чим дихать правді млявій
Нід пятою кривди у багні;
Над усім панує заздрість люта,
Братолюбства висохло руслі,
Розум дба про гибель і про путь,
Серце в грудях мохом порослі;
У лъохах за засувами слово,
По базарях, по торгах любов...
І нема, хто-б покликнув сурово
На крюків, ідо точуть людську кров.
Люд загруз у грабіжах, у крамі,
Пада ниць перед бичем магог...
Спорожнili віковішні храми
І забутий милосердя Бог!
Гей, з'яви ся-ж визволитель слову
І глаголом розбуди людий, —
Шоб забилось серце сонне знову,
Щоб теплом повіяло з грудий,
Щоб огидло все лихе, негоже,
Щоб любов спалахнула в очах,
І щоб враз до ніг твоїх, мій Боже,
Люд припав в покаянних слузах!

М. Старицький.

КАМЕНЯРІ.

Я бачив дивний сон. Немов передо мною
Безмірна, та пуста і дика площинá,
А я прикований ланцом залізним стою,
Під височеною гранітною скалою,
А далі тисячи таких самих, як я.

У кожного чолб життя і жаль порили,
І в оці кожного горить любови жар,
І руки в кожного ланци мов гадь обвили,
І плечі кожного до долу ся схилили,
Бо давить всіх оден страшний якийсь тягар.

У кожного в руках тяжкий залізний молот,
І голос спльний нам з гори як грім гремить:
„Лупайте сю скалу! Нехай ні жар, ні холод
Не спинить вас! Зносіть і труд, і спрагу й голод.
Бо вам призначено скалу, отсю розбитъ.“

І всі ми як оден зняли у гору руки,
І тисяч молотів об камінь загулю,
І в тисячні боки росприскали ся штуки
Та відривки скали; ми з силою розпуки
Раз-по-раз гримали о камяне чолб.

Мов водоспаду рев, мов битви гук крівавий,
Так наші молоти греміли раз-у-раз;
І пядь за пядею ми місця здобували;
Хоч не одного там калічили ті скали,
Ми далі йшли, ніщо не спинювало нас.

І кожний з нас те знов, що слави нам не буде,
Ні памяти в людий за сей крівавий труд,
Що аж тоді підуть по сій дорозі люде,

Як ми пробем її та вирівняєм всюди,
Як наші кости тут під нею зогниують.

Та слави людської зовсім ми не бажали,
Бо не герої ми і не богатирі.
Ні, ми неволіники, хоч добровольно взяли
На себе пута. Ми рабами волі стали і
На шляху поступу ми лиш каменярі.

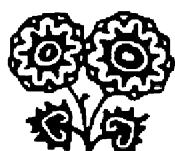
І всі ми вірили, що власними руками
Розібємо скалу, роздробимо граніт;
Що кровю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець, і за нами
Прийде нове життя, добро нове у сьвіт.

І знали ми, що там далеко десь у світі,
Який ми кинули для праці, поту й пут,
За нами сльози лілють мами, жінки і діти,
Що други й не други гнівні та сердиті
І нас, і намір наш, і діло те кленуть.

Ми знали це, і в нас не раз душа боліла,
І сірце рвало ся і груди жаль стискає;
Та сльози, ані жаль, ні біль пекучий тіла,
Ані прокляття нас не відтягли від діла,
І молота ніхто із рук не винускає.

Оttак ми всі йдемо в одну громаду скуті
Снятою думкою, а молоти в руках.
Нехай прокляті ми і світом позабуті!
Ми ломимо скалу, рівняєм правді путі,
А щастя всіх прийде по наших аж кістках.

Іван Франко.

У досвіта.

У досвіта встав я... темно ще на дворі;
Де-не-де по хатах ясне світло сяє...
Сяє ясне світло, як на небі зорі...
Дивуюсь, радію, у серця питаю
„Скажи, віще серце, чи скоро світ буде?“

— Ой скоро світ буде,
Прокинуться люде,
У всяке віконце
Засияє сонце...“
Ой ударю-ж зразу
У струни живії
Прокиньтесь, вставайтє,
Старій й малій!
Віщуванням новим
Серце мое бсть ся, —
Через край із серця
Рідне слово листъ ся.

H. Куліш.

Не журись!

Не журись! За зімою весна.
Виростають квітки з-під снігів,
Що всміхнеться нам доля ясна,
І не буде сих сліз та жалів.

Не сумуй! Проміннь блісне, спахне,
Прожене отсю пітьму страшину,
І могучий співець нам утне
Вольну пісню свою голосну.

Г нікого не май за мерця —
Оживуть ті недужі раби!
Ще спахнуть пориванням серця,
І піднімуть ся руки слабі.

Упаде се ярмо з наших ший,
Розпадеть ся кайдання саме,
І на поклик наш дужий, гучний
Обізвéть ся й каміння німе.

M. Козак.

Суд визволеного краю.

Тепер і ви прийшли, бездушні неймовіри,
Що ввесь нудний свій вік без цілі і без віри
Тягли, працюючи для власного життя,
Що пролинуло сном без всякого пуття.

Тепер і ви прийшли, мене що занедбали,
В неволі та біді покинули своїх,
Що ворогам моїм всі сили віддавали,
Що їх любили ви, гнобителів моїх.

Тепер і ви прийшли, схидні та лукаві,
Що вік свій прожили для власної пихи
І ролю грали скрізь, аби придбати слави, —
Не діти ви мені, ви вороги лихі.

Тепер і ви прийшли, що вам талан од Бога
На те призначено, щоб край свій рятуватъ,
А ви, з рабів раби, лінивій до всього,
Зуміли той алмаз в багнюці затоптать.

Тепер усі прийшли в час радоців народніх...
Що ж принесли мені? Серця свої холодні?
О, їдіть од мене геть! Геть із очей моїх!
Тепер приймаю я тільки дітий своїх.

P. Шелест.

I все таки...

І все таки до тебе думка линя,
Мій занапащений, нещасний краю;
Як я тебе згадаю,
У грудях серце з туги, з жалю гине.

Сі очі бачили скрізь лихо і насилия,
А тяжчого від того не видали,
Вони-б над ним ридали,
Та сором сліз, що ліноть ся від брезиля.

О, сліз таких вже вилито чимало, —
Країна ціла може в них втопитись;
Доволі вже їм литись, —
Що слози там, де навіть крові мало!

Леся Українка.

Я плакав у сні.

Я плакав у сні, мені снила ся мрія
Десь ніби я пташка, лечу уві сні —
А долом сия Україна квітками,
Красується ся вольна, своя, у весні!

Я з радості плакав у сні...

Я плакав у сні, мені снила ся слава,
Десь ніби я в труні, смію ся у сні,
А там на горі Україна співає,
Весь світ після неї складає пісні —
І ревне ридав я у сні!

Проснув ся в слузах я і ревне заплакав,
Всі люди побачать, здавалось мені,
Вільну Україну! А я ще невольник! —
Останній невольник — умру на весні..

І хлинули слози рясні!

Василь Начоський.

КАТАМ.

Катуйте, бийте нас, кати,
Печіть огнем, ножами тніть, —
Ачей поможете знайти
Таке в нас місце, що болить.

Ще нам не досить боляче
Від наших мук, від наших ран:
Ще в шкурі ми, то нам іще
Здається, що на нас жупан.

Кінчай же, кате, й сміливіш
Дери вже й шкуру на паси,
То може плакать нас навчиш,
Або ще й духу наддаси.

Нехай, хрестивши ся огнем,
Наш сонний дух розбудим ми
І голову твою розбем
Об стіни нашої тюрми.

B. Самійленко.

УКРАЇНА.

(Марш)

Наша славна Україна,
Наше щасття і наш рай!
Чи на світі є країна
Ще мілійша за наш край?

І в щасливі й злі години
Ми для неї живемо,
На Україні й для України
Будем жити й помремо...

Нас не зможуть супостати
Взяти в кайданій свої:
Ми бороним наші хати,
Наші тихій гай.

Не вмірає наша слава,
Не вмірас наша честь,
Бо живе в нас сила жвава,
Бо робітники в нас єсть.

Гей, хто хоче всім свободи,
Поєднаймось як брати!
Сонцем правду, світлом згоди,
Боже, шлях нам освіти!

Хай забудеть ся недоля
І неслава давних літ,
Щастя-ж рівне й рівна воля
Засіяють на ввесь світ!

B. Салійченко..

С П И С.

	Стр.
Св. Андрій на київських горах (В. Щурат)	5
Заповіт Ярослава Мудрого (М. Кононенко)	6
Із слова о полку Ігоревім (Шевченко, Щурат, Лепкий)	7—10
Євшан зілля (М. Вороний)	11—15
На старі теми (Р. Франко)	16—19
На ріці вавилонській (Р. Франко)	20
Блажен муж (Р. Франко)	22
Місяць яснеський (Леся Українка)	23
Ой поля (О. Кониський)	24
Іван Підкова (Т. Шевченко)	25
Гамалія — вітмок (Т. Шевченко)	27
Молитва із Гамалії (Т. Шевченко)	28
Чернець — вітмок (Т. Шевченко)	28
З „Невольника“ (Т. Шевченко)	31
Іван Вишенький (І. Франко)	34—41
Ой полети голко (народня пісня)	42
Батуринські руїни (М. Кононенко)	43
В Батурині (Б. Лепкий)	44
На маргінесі книжки про Кричевського (Б. Лепкий)	45
Над руїнами (В. Самійленко)	47
Запорожці (Іван Нечуй-Левицький)	49—57
Спить ряд могил (Філянський)	58
Не жаль (Філянський)	60
І рідний гай (Філянський)	61
Акростих (В. Самійленко)	61
Так смійте ся (В. Самійленко)	62
Не вже для нас (В. Самійленко)	63
Байда (Чупринка)	64
Смерть Морозенка (Народня пісня)	66
Павло Полуботок (С. Руданський)	68—73
Труби трублять (В. Пачовський)	74
За байраком байрак (Т. Шевченко)	74
Слово (Леся Українка)	75

Стяг (П. В-ий)	76
Про зелені садки (П. Куліш)	77
Два голоси (Б. Лепкий)	88
В неволі (Т. Шевченко)	80
Мені однаково (Т. Шевченко)	80
На синій Чорногорій (В Щурат)	81
Сповідь землі (Б. Лепкий)	85
Колисав мою колиску (Б. Лепкий)	86
Що не день (М. Старицькій)	87
Каменярі І. Франко	88
У досвіта (П. Куліш)	90
Не журись (М. Коэн)	90
Суд визволеного краю (Шелест)	91
І все таки (Леся Українка)	92
Я плакав у сні (Василь Пачовський)	92
Катам (В. Самійленко)	93
Україна (В. Самійленко)	93

